

indlysende, at den omstændighed, at man i en lang årrække havde ladet kronen følge med marken op, sammen med de for stærke løn- og omkostningsstigninger i de senere år havde givet Danmark et *særligt* problem). Resultatet var, at Danmark fik en arbejdsløshed, der var større end de fleste andre lande, og væsentlig større end i Sverige. Devalueringen i 1979 rettede sammen med indkomspolitikken op på betalingsbalancen, men kom for sent; den stærke stigning i udlandsgælden der allerede havde fundet sted, har som bekendt medført, at vi, trods balance i de løbende betalinger over for udlandet siden 1980, alligevel på grund af *rentebetalingerne* til udlandet har fået en kumulativ forøgelse af den udenlandske gæld og dermed en ekstra belastning af betalingsbalancen.

Min konklusion for hele perioden efter krigen er, at Keynes' teori har spillet en overordentlig stor rolle både for den økonomiske teori og den økonomiske politik, og at den har haft væsentlig betydning i dansk politik i positiv retning, i særdeleshed som legitimation og løftestang for udviklingen af den moderne velfærdsstat, der har befordret den fulde beskæftigelse i de mange år, indtil verdenskrisen satte ind. Krisen var sikkert kommet alligevel; men meget kunne være modvirket med en mere bevidst keynesk politik. Keynes mente absolut ikke, at kapitalismen er krisefri. Han krævede aktiv handling imod kapitalismens latente krisetendens.

## Indledning

*Erik Hoffmeyer*

Det er en oplevelse at læse Keynes igen efter mange års forløb, og efter at mange spørgsmål er blevet sorteret og en del erkendt som irrelevante.

Gensynet med Keynes efterlader det indtryk, at han næppe er så uklar og ulogisk som ofte påstået.

Jeg skal søge i det følgende at belyse tre spørgsmål:

1. Keynes' model og anvisninger.
2. Relationen til skandinavisk tænkning.
3. Betydning for udformningen af den økonomiske politik.

Det er klart, at det på en så begrænset plads kun er muligt at give en skitsemaessig fremstilling.<sup>1</sup>

---

1. Den anførte litteratur og de fremsatte synspunkter har været gennemdrøftet med Lars Rohde, der selv sagt ikke har ansvar for eventuelle fejlurderinger.

indlysende, at den omstændighed, at man i en lang årrække havde ladet kronen følge med marken op, sammen med de for stærke løn- og omkostningsstigninger i de senere år havde givet Danmark et *særligt* problem). Resultatet var, at Danmark fik en arbejdsløshed, der var større end de fleste andre lande, og væsentlig større end i Sverige. Devalueringen i 1979 rettede sammen med indkomspolitikken op på betalingsbalancen, men kom for sent; den stærke stigning i udlandsgælden der allerede havde fundet sted, har som bekendt medført, at vi, trods balance i de løbende betalinger over for udlandet siden 1980, alligevel på grund af *rentebetalingerne* til udlandet har fået en kumulativ forøgelse af den udenlandske gæld og dermed en ekstra belastning af betalingsbalancen.

Min konklusion for hele perioden efter krigen er, at Keynes' teori har spillet en overordentlig stor rolle både for den økonomiske teori og den økonomiske politik, og at den har haft væsentlig betydning i dansk politik i positiv retning, i særdeleshed som legitimation og løftestang for udviklingen af den moderne velfærdsstat, der har befordret den fulde beskæftigelse i de mange år, indtil verdenskrisen satte ind. Krisen var sikkert kommet alligevel; men meget kunne være modvirket med en mere bevidst keynesk politik. Keynes mente absolut ikke, at kapitalismen er krisefri. Han krævede aktiv handling imod kapitalismens latente krisetendens.

## Indledning

*Erik Hoffmeyer*

Det er en oplevelse at læse Keynes igen efter mange års forløb, og efter at mange spørgsmål er blevet sorteret og en del erkendt som irrelevante.

Gensynet med Keynes efterlader det indtryk, at han næppe er så uklar og ulogisk som ofte påstået.

Jeg skal søge i det følgende at belyse tre spørgsmål:

1. Keynes' model og anvisninger.
2. Relationen til skandinavisk tænkning.
3. Betydning for udformningen af den økonomiske politik.

Det er klart, at det på en så begrænset plads kun er muligt at give en skitseagtig fremstilling.<sup>1</sup>

---

1. Den anførte litteratur og de fremsatte synspunkter har været gennemdrøftet med Lars Rohde, der selv sagt ikke har ansvar for eventuelle fejlurderinger.

### *1. Keynes' model og anvisninger*

Keynes tog sit udgangspunkt i det forløb, der gennem lang tid havde præget det kapitalistiske system.

Vort system er ikke voldsomt ustabil, men »... we oscillate ... round an intermediate position appreciably below full employment ...« (Keynes (1936), p. 254).

Den klassiske teori mente, at et sådant forløb var muligt, men unormalt, hvorimod Keynes mente, at det var normalt og fuld beskæftigelse unormalt.

Selv om en situation med arbejdsløshed skulle fremkalde et fald i lønningerne eller et fald i renteniveauet, ville dette ikke være tilstrækkeligt til at øge investeringerne ret meget og altså ikke til at skabe fuld beskæftigelse (Keynes (1936), pp. 249-252).

Jeg skal ikke her trætte med en gennemgang af modellens konsistens — i en uhyre forenklet form er den holdbar, medens der melder sig vanskeligheder, når mange variable inddrages.

Man kan bedst kalde modellen en mætningsmodel, forstået på den måde, at der ikke er automatiske tendenser til at kalde investeringslysten til live.

De politiske anvisninger er klare nok.

Mellem  $\frac{2}{3}$  og  $\frac{3}{4}$  af de samlede investeringer skulle »... be influenced by public or semi-public bodies« (citeret fra Meltzer (1981), p. 41).

Keynes afholder sig naturligt fra at give præcise anvisninger på, hvordan dette skal ske. Her er han pragmatiker, idet »... only experience can show how far the common will ... ought to be directed to increasing and supplementing the inducement to invest« (Keynes (1936), p. 377).

Han foretrækker dog klart markedsmekanismen, fordi den er mere effektiv og beskytter den personlige frihed.

Han understreger desuden, at hvis man ved denne indsats opnår fuld beskæftigelse »... the classical theory comes into its own again from this point onwards« (Keynes (1936), p. 378).

På det internationale plan er Keynes' synspunkter parallelle med de ovenstående. Det fremgår bl.a. af en analyse af Crotty (1983).

Keynes ønsker et internationalt system, som ikke kan forhindre det enkelte land i at føre en fuld beskæftigelsespolitik.

Det måtte indrettes på en sådan måde, at der var permanent kontrol med internationale kapitalbevægelser, kvantitative importrestriktioner for ikke-væsentlige varer og et clearingsystem, der lagde pres på kreditorlandene, således at de skulle føre en ekspansiv økonomisk politik.

Der var igen en dyb skepsis over for det 19. århundredes laissez-faire-politik.

Alligevel forsvarede han i sin sidste artikel Bretton-Woods-overenskomsten, ikke fordi han mente, at den klassiske medicin var god nok, men fordi der i Bretton-Woods-af-

talen var »... quicker and less painful aids of which exchange variation and overall import control are the most important. But in the long run these expedients will work better, and we shall need them less, if the classical medicine is also at work«. (Keynes (1946), p. 186).

Et kompromis, men alligevel udtryk for konsistens.

Ifølge denne skitse er de centrale elementer en intern styring af investeringerne og beskyttelse mod et deflationært pres udefra.

## 2. Relationen til skandinavisk tænkning

Hicks' (1937) og Modiglianis (1944) mere slebne modeller udviser Keynes' grundsynspunkt. Vi bevæger os over i modeller, hvor de selvregulerende kræfter er stærkere, og hvor altså profitraten, der påvirkes af løn og rente, får større virkning for investeringerne, og så lander vi i armene på Wicksell og hans skole, der dominerede skandinavisk tænkning.

Fra et modelsynspunkt er det ikke noget stort skridt, og det er vel årsagen til, at Winding Pedersen (1936) i en omhyggelig anmeldelse af *General Theory* ikke finder store overraskelser, og at vi først tre år senere får Philips (1939) analyse af indkomstforplantning og beskæftigelsesforplantning med ideer om den »naturlige arbejdsløshed« og trade-off mellem inflation og arbejdsløshed.

*General Theory* vakte ikke stor opmærksomhed i Danmark.

Brems (1978) har påvist, at Ohlin allerede i 1934 havde de væsentlige elementer i den Keynesianske bygning — i særdeleshed om variabiliteten i den samlede produktion — det går dog også, hvilket Brems ikke nævner, tilbage til Wicksell (1937), p. 219.

Det såkaldte professorudvalg, der rådgav om tilrettelæggelsen af efterkrigstidens økonomiske politik, havde bl.a. Thorkil Kristensen og Winding Pedersen som medlemmer og Viggo Kampmann som sekretær.

De var opdraget med Wicksell og havde læst både Ohlin og Keynes.

Hvad var deres holdning?

Der er en massiv anbefaling af, at det »... ud fra beskæftigelsesmæssige Synspunkter (er) af største Betydning, at der fra Regeringens Side hurtigt efter Besættelsens Ophør gives Udtryk for, at man ikke ønsker at gennemføre en Deflation« (Betænkning (1945), p. 31).

Det anbefales endvidere, at arbejdslønnen stabiliseres på det daværende niveau (Betænkning (1945), p. 53), men at man ikke som eneste middel anvender rentepolitikken til at påvirke beskæftigelsen eller betalingsbalancen (Betænkning (1945), pp. 101-102).

Der spores betydelig bekymring for betalingsbalancen, men der er ikke nogen klar stillingtagen til behovet for at styre investeringerne eller til indretningen af det internationale betalingssystem.

Hvis jeg skulle give en vurdering, måtte det være, at professorudvalget indtager en mellemstilling mellem Wicksell etc. og Keynes, og det er i realiteten temmelig farveløst.

### 3. Betydning for udformningen af den økonomiske politik

Der kan næppe være tvivl om, at Keynes var af den opfattelse, at landene skulle gå fra et laissez-faire-system til et styret system, hvor investeringerne skulle styres internt, og udenrigshandel og betalingssystem skulle underkastes en lignende kontrol.

Det skete også i begyndelsen af efterkrigstiden, men med USA som drivkraft blev der både internationalt og nationalt sat en bevægelse i gang, som gik den modsatte vej — fra et styret system til et markedssystem.

Internt blev rationeringer, byggerestriktioner, investeringskontrol etc. afviklet.

Internationalt blev importrestriktioner og told reduceret og kapitalbevægelser liberaliseret.

Udviklingen er gået stik imod den Keynesianske tankegang.

Man kunne måske argumentere for, at man i stedet for styring af investeringerne, der var det centrale for Keynes, er gået over til at styre indirekte via ændringer i finanspolitikken — en styring via forbruget, som Keynes tog explicit afstand fra. (Se f.eks. Meltzer (1981), p. 47).

Det er dog noget af en illusion at tro.

I stedet er pengepolitikken — ikke mindst hos os — blevet anvendt langt ud over, hvad man havde anbefalet både hos Keynes og i professorudvalget.

I virkeligheden kan man sige, at der ikke er blevet ført økonomisk politik i Keynesiansk forstand i perioden frem til midten af 1970'erne. Jeg anvender her begrebet Keynesiansk politik i snæver forstand som midler, der kan bringe os ud af en situation med stagnation og stor arbejdsløshed.

Årsagen hertil er, at to mægtige drivkræfter i lønmodtagersamfundet for en tid har skubbet den Keynesianske problemstilling i baggrunden.

*Tabel 1. Bruttonationalproduktets anvendelse i udvalgte år.  
Relativ fordeling, opgjort i løbende priser.*

	1950	1970	1980
	pct. af BNP		
Kollektivt forbrug, boligbyggeri og offentlige investeringer	18	33	35
Privat forbrug	70	57	56
Faste bruttoinvesteringer i erhvervene	12	12	10

Kilde: Nationalregnskabet; (ADAM databank), Danmarks Statistik.

Det er den voldsomme vækst i den offentlige sektor og i det private boligbyggeri, hvortil kommer væksten i transfereringerne.

En summarisk opstilling kan belyse dette forhold, jf. tabel 1.

I perioden frem til 1974 har vi af disse årsager været i den klassiske situation, som Keynes betragter som idealet, men det er en parentes i udviklingen.

Det har i denne periode ikke været nødvendigt at føre ekspansiv økonomisk politik af konjunkturrelle årsager — ekspansionen har været udtryk for politisk betingede ønsker om især øget offentligt forbrug og er derfor kommet så at sige af sig selv.

Den politik, der har været ført, har stort set bestået i at bremse lidt, når det gik for stærkt med prisstigninger og/eller betalingsbalanceunderskud, eller slække lidt, når ledigheden steg — dog har vi i Danmark af ulykkelige årsager hos samtlige regeringer haft en helt usædvanlig letsindig indstilling til at gældsætte os til udlandet.

Det var først, da mætningsfænomenerne satte ind 1973-74, at problemet om en direkte eller indirekte Keynesiansk politik meldte sig.

Svaret var en ekspansiv finans- og pengepolitik i en række lande, der led et sviende nederlag i inflation.

Herefter er — med stærk støtte fra de såkaldte monetarister — prisstabilitet og markedsøkonomi blevet posteret øverst på prioritetslisten, medens beskæftigelsen kommer længere nede.

Vi har i ca. 25 år, fra 1950 til knap 1975, oplevet en højkonjunktur uden sidestykke, drevet af lønmodtagersamfundets ønsker.

Hvis denne højkonjunktur er forbi, vender vi tilbage til den Keynesianske problemstilling.

Er der tale om en mætning — eller er det blot en forbigående stagnation?

Det kan ikke afgøres ved modeldiskussioner, således som Hicks og efterfølgerne gjorde. Det er til syvende og sidst et spørgsmål om, hvilke instrumenter der virker, og her er vi selvsagt nogle erfaringer rigere.

Det paradoksale er, at vi efter at have troet at have ført Keynesiansk politik i en menneskealder, først nu står over for problemet, om vi skal gøre det.

#### Litteratur:

*Betænkning afgivet af Finansministeriets udvalg af 30. januar 1943.* 1. del. Afsluttet 1. maj 1945. København 1945.

Brems, Hans. 1978. What was new in Ohlin's 1933-34 macroeconomics? *History of Political Economy* 10 (3), pp 398-412.

Det er den voldsomme vækst i den offentlige sektor og i det private boligbyggeri, hvortil kommer væksten i transfereringerne.

En summarisk opstilling kan belyse dette forhold, jf. tabel 1.

I perioden frem til 1974 har vi af disse årsager været i den klassiske situation, som Keynes betragter som idealet, men det er en parentes i udviklingen.

Det har i denne periode ikke været nødvendigt at føre ekspansiv økonomisk politik af konjunkturrelle årsager — ekspansionen har været udtryk for politisk betingede ønsker om især øget offentligt forbrug og er derfor kommet så at sige af sig selv.

Den politik, der har været ført, har stort set bestået i at bremse lidt, når det gik for stærkt med prisstigninger og/eller betalingsbalanceunderskud, eller slække lidt, når ledigheden steg — dog har vi i Danmark af ulykkelige årsager hos samtlige regeringer haft en helt usædvanlig letsindig indstilling til at gældsætte os til udlandet.

Det var først, da mætningsfænomenerne satte ind 1973-74, at problemet om en direkte eller indirekte Keynesiansk politik meldte sig.

Svaret var en ekspansiv finans- og pengepolitik i en række lande, der led et sviende nederlag i inflation.

Herefter er — med stærk støtte fra de såkaldte monetarister — prisstabilitet og markedsøkonomi blevet posteret øverst på prioritetslisten, medens beskæftigelsen kommer længere nede.

Vi har i ca. 25 år, fra 1950 til knap 1975, oplevet en højkonjunktur uden sidestykke, drevet af lønmodtagersamfundets ønsker.

Hvis denne højkonjunktur er forbi, vender vi tilbage til den Keynesianske problemstilling.

Er der tale om en mætning — eller er det blot en forbigående stagnation?

Det kan ikke afgøres ved modeldiskussioner, således som Hicks og efterfølgerne gjorde. Det er til syvende og sidst et spørgsmål om, hvilke instrumenter der virker, og her er vi selvsagt nogle erfaringer rigere.

Det paradoksale er, at vi efter at have troet at have ført Keynesiansk politik i en menneskealder, først nu står over for problemet, om vi skal gøre det.

#### Litteratur:

*Betænkning afgivet af Finansministeriets udvalg af 30. januar 1943.* 1. del. Afsluttet 1. maj 1945. København 1945.

Brems, Hans. 1978. What was new in Ohlin's 1933-34 macroeconomics? *History of Political Economy* 10 (3), pp 398-412.

- Crotty, James R. 1983. On Keynes and Capital Flight. *Journal of Economic Literature* 21 (1), pp. 59-65.
- Hicks, John R. 1937. Mr. Keynes and the 'Classics': A Suggested Interpretation. *Econometrica* 5, pp. 147-59. Genoptrykt i *Readings in the Theory of Income Distribution*, Philadelphia, Blakeston for the AEA, 1946, pp. 461-76, og i John Hicks: *Critical Essays in monetary Theory*, Oxford, Oxford University Press, 1967, pp. 126-142.
- Keynes, John Maynard. 1936. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London.
- Keynes, John Maynard. 1946. The Balance of Payments of the United States. *Economic Journal*, pp. 172-187.
- Meltzer, Allan H. 1981. Keynes's General Theory: A Different Perspective. *Journal of Economic Literature*, 19 (1), pp. 34-64.
- Modigliani, Franco. 1944. Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money. *Econometrica*, 12, pp. 45-88.
- Philip, Kjeld. 1939. Om Indkomstforplantning og beskæftigelsesforplantning. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 77, pp. 295-325.
- Wicksell, Knut. 1937. *Föreläsningar i nationaløkonomi. Teoretisk nationalekonomi. Andra delen*. Lund.
- Winding Pedersen, H. 1936. Anmeldelse af J. M. Keynes' *The General Theory of Employment, Interest and Money*. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 74, pp. 233-236.

## Kommentar

### *Kjeld Philip*

Den periode, jeg skal omtale, strækker sig fra 1957 til 1964. Det var den, James Meade omtalte som »the golden age of full employment«. For Danmarks del kunne man også kalde den »the golden age of majority government«.

Om Keynes havde nogen betydning for den danske politik, kunne besvares negativt med henvisning til, at hans navn næppe blev nævnt i regeringen, dennes økonomiudvalg eller skatteudvalg i de år, jeg var med i regeringen. I alt fald husker jeg ikke, at det nogensinde er sket. Det er derimod nogle gange blevet nævnt af en fremtrædende konservativ politiker i Folketinget og da nærmest som eksempel på en mand med uheldig indflydelse på regeringen, vist særligt på mig!

Hvis man imidlertid tænker på keynesiansk indflydelse og dermed tænker på bevidst påvirkning af makrostørrelser, havde denne form for tankegang givetvis sin indflydelse. Diskussioner om skatters højde og deres sammensætning skete ud fra betragtninger om virkningerne på beskæftigelse, på lønninger og på valuta. Derimod ansås det for helt underordnet, om budgettet efter almindelige regnskabsprincipper var i balance.